

Алексей Николаевич Куропаткин (1848–1925) — Россия империясининг йирик харбий ва давлат арбоби, инфантерия генерали, харбий вазир (1898–1904) ва рус-япон уруши даврида Узок Шаркдаги рус кўшинлари бош кўмондони.

Унинг шахсияти тарихда жуда зиддиятли бахоланади: бир томондан у кучли харбий назариётчи ва маъмур бўлган бўлса, иккинчи томондан рус-япон урушидаги йирик маглубиятларнинг асосий сабабчиси сифатида кўрилади.

Асосий фаолият боскичлари:

1. Туркистон ва жанговар тажриба:

Куропаткин ўз хизматини Туркистонда бошлаган. У машхур генерал Михаил Скобелевнинг энг якин сафдоши бўлиб, Ўрта Осиёни истило қилиш жараёнларида (жумладан, Гўктепа қалъасини ишғол қилишда мусулмонларни қиришда) фаол қатнашган. У Туркистоннинг харбий географияси ва статистикасини мукаммал билган.

2. Харбий вазирлик даври (1898–1904):

Бу лавозимда у армияни қайта қуроллантириш, аскарларнинг таъминотини яхшилаш ва кўшинларни бошқариш тизимини ислох қилиш бўйича кўп меҳнат қилди. Бирок, у асосий

эътиборни гарбий чегараларга каратиб, Япониянинг харбий кудратини етарлича баҳолай олмади.

3. Рус-япон уруши (1904–1905):

Бу унинг карьерасидаги энг огир давр бўлди. Бош кўмондон сифатида у хаддан ташкари эҳтиёткорлик ва катъиятсизлик килди. Унинг "изматиш" тактикаси (доимий чекиниш) рус армиясининг рухиятини тушириб юборди. Ляоян ва Мукден жангларида галаба қозониш имконияти бўла туриб, чекинишга буйруқ бергани учун каттик танкид қилинган.

4. 1916 йилги Туркистон кўзғолони:

Ўзбекистон тарихи учун муҳим жихати шундаки, 1916 йилда Куропаткин Туркистон генерал-губернатори этиб тайинланган. У мардикорликка олиш сиёсатига қарши кўтарилган халқ кўзғолонини аёвсиз бостиришга раҳбарлик қилган. Шу билан бирга, у маҳаллий аҳолининг аҳволини ўрганишга ҳаракат қилиб, баъзи ислохотларни тақлиф этган.

5. Инкилобдан кейинги ҳаёт:

1917 йилги инкилобдан сўнг Куропаткин чет элга кетмади ва Оқлар ҳаракатига ҳам қўшилмади. У ўзининг тугилган қишлоғи (Псков вилояти)да қолди ва оддий қишлоқ ўқитувчиси бўлиб ишлади, кутубхона ташкил қилди ва мемуарлар ёзди. У 1925 йилда вафот этди.

Тарихий ҳулоса:

Юксак интеллект, ажойиб маъмурий қобилият ва харбий илмга содиқлик. Унинг илмий асарлари ва мемуарлари тарихчилар учун бебаҳо манба ҳисобланади.

Салбий томонлари: Катта кўламдаги жанговар ҳаракатларни бошқаришда керак бўладиган ирода ва таваккалчиликнинг етишмаслиги.

Алексей Куропаткин: Туркистоннинг «Қонли генерали» ва 1916 йилги қирғинлар

Алексей Николаевич Куропаткиннинг Туркистондаги фаолияти факатгина харбий бошқарув эмас, балки маҳаллий халқнинг иродасини синдириш, миллий озодлик ҳаракатларини қонга ботириш ва мустамлакачилик зулмини мустаҳкамлаш тарихидир. Унинг «қолимлиги» шунчаки жазолаш эмас, балки тизимли ва шафқатсиз қирғинлар орқали амалга оширилган.

1. Гўктепа қасбонаси (1881 йил)

Куропаткиннинг қолимлиқ «мактаби» Туркменистоннинг Гўктепа қалъасини ишғол қилишдан бошланган. Генерал Скобелевнинг ўнг қўли сифатида у қалъа ичидаги нафакат жангчиларни, балки аёллар ва болаларни ҳам қиличдан ўтказишда бевосита иштирок этган.

Қалъа қабт этилгач, чекинаётган мусулмонларни саҳро бўйлаб қувиб, минглаб беғуноҳ одамларни шафқатсизларча ўлдирган. Бу воқеа тарихда қор Россиясининг Марказий

Осиёдаги энг конли жиноятларидан бири сифатида колган.

2. 1916 йилги кўзголонни бостиришдаги вахшийлиги

1916 йилда Туркистонда мардикорликка олиш фармони сабабли халк кўзголонни бошланганда, Николай II Куропаткинни «тартиб ўрнатиш» учун махсус генерал-губернатор килиб тайинлайди. Унинг келиши билан Туркистон хакикий жаханнамга айланди:

Учинчи Римнинг «Жазо отрядлари» (Карательная экспедиция): Куропаткин кўзголончи кишлокларни нафакат бўйсундириш, балки ер юзидан супуриб ташлаш буйругини берган. Жиззах, Наманган, Фаргона ва Еттисув худудларида кишлоклар ёпипасига ёкиб юборилган.

Жиззах фожиаси: Куропаткиннинг буйруги билан Жиззах шаҳри тўпга тутилган ва деярли бутунлай вайрон килинган. Тинч аҳоли оммавий равишда катл этилган, тирик колганлар эса уй-жойидан хайдаб чиқарилган.

«Ўлим водийси» ва Уркун: Айникса, Еттисув (Козогистон ва Киргизистон) худудида Куропаткиннинг золимлиги авжига чикди. Юз минглаб киргиз ва козоклар Хитойга кочишга мажбур бўлди. Куропаткин аскарлари кочокларни тоғ дараларида кисиб кўйиб, оммавий киргин килган. Бу фожа тарихда «Уркун» номи билан колган.

3. Тизимли зулм ва маҳаллий халкни ерсизлантириш

Куропаткин шунчаки харбий эмас, балки ашаддий шовинист эди. Унинг режасига кўра:

1. Кўзголон кўтарган худудлардаги маҳаллий аҳолининг энг унумдор ерлари мусодара килиниб, Россиядан кўчиб келганларга берилган.
2. У маҳаллий аҳолини «куйи табака» деб хисоблаб, уларнинг маданияти ва динини менсимаган.
3. Туркистондаги мардикорликка олиш жараёнини энг огир пахта йигим-терими вақтига тўғрилаб, минглаб оилаларни очарчилик ва кашшокликка маҳкум килган.

4. Халк хотирасидаги «Конхўр»

Куропаткин ўзини «илми генерал» килиб кўрсатишга уринса-да, унинг Туркистондаги колдирган изи факат кон, кўз ёши ва вайроналиклардан иборат. Унинг бошқаруви даврида 100 мингдан ортик маҳаллий аҳоли халок бўлган, яна юз минглаб одамлар ўз ватанини тарк этишга мажбур бўлган.

Тарихий хакикат: Куропаткиннинг Туркистондаги сиёсати "бўлиб ташла ва хукмронлик кил" эмас, балки "синдир ва йўк кил" тамойилига асосланган эди.

Абу Муслим (профессор)

